

Başyuru Tarihi: 25.10.2020
Kabul Tarihi: 23.12.2020

Araştırma Makalesi / Research Article

Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İzmir ve Aydın'da Yunan İşgali ve Mezalimi Üzerine İtilaf Devletleri Nezdinde Yapılan Siyasi Teşebbüsler

Emir BOSTANCI¹

Öz

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkması sonucu ülke toprakları İtilaf Devletlerinin işgali altına girmiştir. Bu devletlerin arasında bulunan Yunanistan ise 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir ile birlikte Batı Anadolu'nun işgaline başlamıştır. İşgal ettikleri yerlerde, özellikle İzmir ve Aydın'da katliamlar gerçekleştirilmiştir. Yerel yöneticiler, eşraf ve başkent İstanbul tarafından İtilaf Devletleri temsilcilikleri ve yüksek komiserler nezdinde hem işgaller öncesi hem de sonrasında belgeleriyle birlikte olmak üzere siyasi faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler söz konusu katliamların önüne geçilmesi ve işgallerin son bulması adına olmuştur. Teşebbüsler; Yunan mezalimini engellemek, işgallerin sınırlandırmak, Yunan takviye ve tahkimlerini engellemek ve askerî koruma olarak dört ana kategoriye ayrılmıştır. Genel itibarıyla akamete uğrayan bu siyasi teşebbüsler, bir süre daha silahlı mücadele ile beraber devam etmiş; Fakat başarısız olması ve silahlı direniş olan Kurtuluş Savaşı'nın devam etmesi neticesinde kısa bir müddet sonra kendiliğinden sona ermiştir. Bu çalışmanın amacı, Yunanlar tarafından yapılan mezalimi incelemek değildir. Burada ulaşılmak istenen amaç, teşebbüsleri incelemek; Mütareke Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin ve milletin içinde bulunduğu teslimiyetçilik ile savaş yorgunluğu durumunu daha iyi anlamaktır. Bu teşebbüsleri incelemek, başka eserlerde defalarca ele alınan Yunan mezalimine farklı bir yönden bakmaya hem de bu dönemde Osmanlı Devleti ile halkın psikolojisini ve İtilaf Devletleri karşısındaki konumunu anlamaya yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Yunan İşgali, İtilaf Devletleri Temsilcileri, Siyasi Teşebbüsler, Beynelmillel Tahkik Heyeti, Paris Barış Konferansı*

Political Attempts to the Allied Powers for Greek Occupation And Persecutions in İzmir and Aydın According to Ottoman Archive Documents

Abstract

As a result of the defeat of the Ottoman Empire in First World War, the lands of the countries were occupied by the Entente States. Greek who was one of the Allied powers, began its occupation in Western Anatolia with İzmir. Massacres took place in these areas, especially in İzmir and Aydın. Political attempts with the documents have been made to prevent these massacres and to end the occupations by the local authorities, elites and the Ottoman Government to the Representatives of Allied powers, both before and after the occupations. These attempts divided into four main categories: the prevention of Greek atrocities, the limitation of occupations, the prevention of Greek reinforcement and arbitration, and the military protection. These attempts, which generally failed, continued with armed struggle for a while. But they ended up as a result of the failure and the continuation of the Turkish Independence War, which was an armed resistance. The aim of this study is not to examine the atrocities committed by the Greeks. The aim here is to examine the political attempts; and have a better understanding about the state of submission and war fatigue of the Ottoman Empire and the nation during the Armistice Period. Examining these attempts will help to look at the Greek atrocities, which has been discussed many times in other works, from a different perspective, as well as to understand the psychology of the Ottoman Empire and the people, also their positions to the Entente States in this period.

Keywords: *Greek occupation, representatives of Allied Powers, politic attempts, International Investigation Commission, Paris Peace Conference*

¹ Arş. Gör., İstanbul Ayvansaray Üniversitesi İktisadi, İdarî ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, emirbostanci@ayvansaray.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3125-4359

Giriş

Osmanlı Devleti'nin içinde yer aldığı İttifak Devletleri, 1. Dünya savaşı sonucunda İtilaf Devletleri tarafından mağlup edilmişlerdir. Bu durum, İttifak Devletleri tarafından dikte edilen ağır ateşkes şartlarının kabulüne ve egemen oldukları ülkelerde birçok bölgenin işgal edilmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti de ülkesini işgale açık hale getiren Mondros Mütarekesi'ni (30 Ekim 1918) imzalamak zorunda kalmış ve böylelikle, topraklarının bazı kısımları işgal edilmeye başlanmıştır. İttifak Devletleri arasında yer alan Yunanistan da 15 Mayıs 1919'de İzmir ve 27 Mayıs 1919'ta Aydın başta olmak üzere Batı Anadolu Bölgesi'ni işgale başlamıştır. Söz konusu işgaller esnasında ise mütareke koşullarının hilafına olacak şekilde katliam ve işkenceler gerçekleştirmiş; bunun yanı sıra telafisi zor maddi ve manevi zararlara yol açmıştır.

Yapılan mezalim karşısında Osmanlı devlet adamlarının ve birçok yerel eşraf, din adamı veya komutanın ortak tepkisi, İtilaf Devletleri nezdinde bu rahatsız edici vaziyete engel olunması maksadıyla siyasi teşebbüste bulunmak olmuştur. Anadolu'nun işgali üzerine ortaya çıkan Kuva-yı Milliye ve daha sonra merkezi Ankara olan Milli Mücadele hareketi yanında bu siyasi teşebbüsler de özellikle Mütareke Dönemi'nin ilk yıllarında önemli bir yer tutmuştur.

Çalışmanın amacı, Yunan mezalimini anlatmak değildir. Burada ulaşılmak istenen amaç, söz konusu teşebbüsleri incelemek; Mütareke Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin ve milletin içinde bulunduğu teslimiyetçi ve tükenmişlik durumunu daha iyi anlamaktır. Anadolu'da gerçekleşmiş olan tüm işgallere karşı siyasi teşebbüsleri ele almak çalışmanın sınırlarını aşacağı için sadece İzmir ve Aydın sancakları ile konu sınırlandırılmıştır. Böylece dönemin tarihine, müstakilen çalışılmamış bir konu olan İtilaf Devletleri nezdinde yapılan teşebbüsler ile katkı sağlanmak istenmiştir. Teşebbüsleri incelemek hem yapılan mezalime farklı bir yönden bakmaya hem de bu dönemde Osmanlı Devleti ile halkın psikolojisini ve İtilaf Devletleri karşısındaki konumunu anlamaya yardımcı olacaktır. Bu konuda yapılacak daha kapsamlı bir çalışma kuşkusuz ki alana fazlasıyla yararlı olacaktır; fakat bu yazının sınırlı alanı böyle bir çalışmanın yapılmasına müsaade etmemiştir. Konu hakkında daha kapsamlı bir çalışma yapılması, ancak ileri bir hedef olarak kalmıştır.

Ele alınan sorular, İzmir ve Aydın'da meydana gelen işgaller ve mezalime karşı Osmanlı devlet adamlarının ve yerel ileri gelenlerin faaliyetlerinin ne olduğudur.

Anadolu'daki kongreler, Kuva-yı Milliye ve Milli Mücadele gibi konulara birçok çalışmada değinilmiştir. Fakat söz konusu nokta da dönemi anlamak açısından en az bu konular kadar önemlidir. Ayrıca bu teşebbüslerin nasıl ve hangi yollarla yapıldığı da ayrı bir sorudur.

Çalışmada “siyasi teşebbüs” ifadesi sıklıkla kullanılmıştır. Bunun yerine başka tabirler de kullanılabilirdi; fakat Osmanlı belgelerinde geçtiği şekliyle kullanılması tercih edilmiştir. Makalede bu ifade, işgallerin sona erdirilmesi veya sınırlandırılması girişimleri ya da Yunanların gerçekleştirdiği mezalimin önüne geçilmesi adına talepler ve istekler için kullanılmıştır. Hatta zaman zaman teşebbüsler tehditkâr bir boyut kazanmış ve talepten çok protesto tarzı bir mahiyet arz etmiştir.

Söz konusu çalışmada ana kaynak olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri kullanılmıştır. Özellikle Dâhiliye Şifre Kalemi, Dâhiliye Kalem-i Mahsus ve Bab-ı Ali Evrak Odası fonlarından yararlanılmıştır. Arşiv malzemesi mezalim konusuna oranla daha az olsa da siyasi teşebbüsler hususunda da hem kemiyet hem keyfiyet açısından çalışma adına gayet yeterli olmuştur. Bunun dışında son derece yararlı olabileceğine inanılan İngiltere veya Fransa gibi devletlerin arşivlerine imkânlar el vermediği için gidilememiş ve bu nedenle farklı devletlerin bakış açısından meseleye bakış, özellikle de teşebbüslerin cevaplarına ulaşmak bakımından, fazlasıyla sınırlı kalmıştır. Buna karşın birçok İngiliz arşiv evrakının yayımlandığı “*Documents On British Foreign Policy 1919-1939*” kitabı konu ile ilgili az sayıda da olsa belgeye ulaşmaya imkân sağlamıştır. Yine “*Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919*” adlı eser de Paris Barış Konferansının tutanaklarına ulaşmak için kullanılmıştır.

Basılı kaynak olarak ise tamamen konuyla ilgili yazılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Yakın olarak Haluk Selvi'nin, içerisinde siyasi teşebbüsler de yer alan, İzmir işgali üzerine çekilen protesto telgraflarının yayımlandığı *İşgal ve Protesto* adlı eseri mevcuttur. Basılı eserlerin daha çok konu ile ilgili bölümlerinden yararlanılmıştır. Örneğin, doğrudan mezalimin kendisi ile ilgili olan ve kaynak olarak daha çok ATASE arşivinin kullanıldığı Mustafa Turan'ın *Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923)*, Zekeriya Türkmen'in *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, İsmail Ediz'in *Diploması Ve Savaş: İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922)* eserlerinde yer alan işgale tepkiler ile alakalı bölümler, çalışma için önemlidir. Bunların dışında, birçok kitap, makale, tez ve gazete kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışmada öncelikle siyasi teşebbüslerin Osmanlı devlet adamları, yerel eşraf ve yöneticiler tarafından neden gerekli görüldüğü ve nasıl hayata geçirildiği hususları değerlendirilmiştir. Daha sonra ise işgal öncesi hazırlıklara ve teşebbüslere değinilmiştir. Konunun esasını oluşturan siyasi teşebbüsler ise merkezden ve yerelden yapılanlar olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiş ve kendi içlerinde mahiyetleri bakımından, mezalim veya askeri koruma üzerine teşebbüsler gibi alt başlıklara ayrılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise teşebbüsler için uluslararası önemi haiz Paris Sulh Konferansı ve burada yapılan teşebbüsler yer almıştır. Her kısımda konunun daha iyi anlaşılması amacıyla mümkün olduğunca fazla örnek verilmiştir.

1. Siyasi Teşebbüsün Gerekliliği Düşüncesi

Yunanların Batı Anadolu'yu işgalleri sonrasında, hükümet ve birçok devlet adamı, işgale karşı siyasi teşebbüsün elzem olduğunu ve sükûnetin korunması gerektiğini düşünmüştür. Osmanlı Devleti'nde yönetici ve aydın kesimden pek çok kişide birincisi, *"kesin olarak yenilmiş ve hiçbir karşı koymaya girişemeyecek duruma gelmiş olan devletin adil olsunlar olmasınlar galip devletlerin insafına, merhametine başvurmaktan başka çaresi yoktur."* diğeri, *"yenen devletler adil ve insaflıdır. Wilson İlkeleri'ne güvenerek ve onları ileri sürerek hakkımızı arayarak iyi sonuçlar elde ederiz. Esasen yapacak başkaca bir şey yoktur."* mealinde iki farklı görüş hâkim olmuştur (Sofuoğlu, 2002:133).

Söz konusu dönemde başta Damat Ferit Paşa olmak üzere İstanbul'daki Osmanlı yetkilileri ise İtilaf Devletlerine karşı silahlı mücadele yerine siyasi teşebbüsler ve başvurular ile devletin kurtarılabilceğini düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki temsilcileri olan yüksek komiserler ile iletişim kurmaya çalışmışlardır. Nitekim 15-16 Mayıs gecesi İzmir'in işgali sonrası Yüksek Komiserlere nota veren Ferit Paşa (Bayar, VI, 1997:43-44; Yavuz, 2020:66), 19 Mayıs'ta yayımladığı beyanname ile özetle şunları söylemiştir: *"İtilaf Devletleri temsilcilerine verdiğim nota ile mukaddes haklarımızın davasına tevessül eylemiş oluyorum. Bu vazife yapılmış olduğuna göre, artık gelecek günlerin bize sakladığı olayları sükûnetle karşılayalım. Bu felaketli devrede, Padişahın kalbi milletin kalbi ile beraber çarpıyor. Cesur olalım ama basiretle hareket etmeyi memleketin yüksek menfaatleri icap ettirmektedir."* (Türk İstiklal Harbi, II, 1999:51; Bayar, VI, 1997:97) Görüldüğü üzere sadrazam siyasi teşebbüsleri yeterli görmüş ve halka sükûnet içinde olunmasını tavsiye etmiştir. Zaten işgaller üzerine, halkı sükûnete davet

etmek ve Müslümanların azınlıklarla iyi geçinmesini sağlamak üzere nasihat heyetlerinin kurulması da (Aydınel, 1993:44) bu siyasetle uyuşmaktadır.

Sadrzamin beyannamesinden üç gün önce, 16 Mayıs'ta, Hükümet tarafından gazetelere gönderilen ve İzmir'in işgalini haber veren bir bildiride de Hükümetin devlet ve milletin haklarını muhafaza etmek için gerekli girişimleri yapmış olduğu ve Dâhiliye Nezareti'nden sükûnetin korunması gereğinin halka uygun bir dille anlatılması gerektiğinin valilere bildirildiği ifade edilmiştir (ikdam, 16 Mayıs 1919:1; Sabah, 16 Mayıs 1919:1). Ayrıca, Harbiye Nazırları olan Nazım Paşa ve Süleyman Şefik Paşa da Yunan işgal ve mezalimine karşı durmanın ancak temsilciler karşısında teşebbüslerle olabileceği ve bu olmazsa bile siyaseten bunların önüne geçilebileceği fikrini savunmuşlardır (Turan, 2014:243).

Dönemin Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey de Ayvalık'ta Yunan işgaline karşı meydana gelen çatışmalar üzerine 29 Mayıs 1919 tarihinde kaymakama çektiği telgrafnamede icap eden protestonun yapıldığı belirtilmiş ve çatışmanın sona erdirilerek İtilaf Devletlerinin bölgede bulunan temsilcileri vasıtasıyla asayişin temin edilmesi istenmiştir (Çetinkaya, 1993:53). Nitekim ertesi gün Harbiye Nezareti'nden de 61. Fırka Kumandanlığı'na ve oradan da Ayvalık Mıntıka Kumandanlığına gönderilen telgrafnamede de Yüksek Komiserler nezdinde gerekli teşebbüslerin yapıldığı yazılmış ve geri çekilme emri verilmiştir (Çetinkaya, 1993:54; Türk İstiklal Harbi, II, 1999:81).

İzmir'in işgali sonrası Anadolu'nun hemen her bölgesinde miting ve protestolar düzenlenmiştir. Hükümet yerel yöneticilere gönderdiği telgraflarda, böyle "*tezahürat-ı vatanpervane*"nin normal olduğunu fakat bunların sınırlı bir şekilde yapılması ve gösteriler yerine İtilaf mümessillerine sükûnetle telgraflar çekilerek siyasi teşebbüsler ile mücadelenin daha münasip olacağını bildirmiştir (Selvi, 2007:21; Türkmen, 2010:105).

Paris Sulh Konferansı da Osmanlı devlet adamları tarafından işgallere karşı siyasi teşebbüslerin yapılacağı bir arena olarak görülmüştür. Yunan ve İtalyan işgal kuvvetlerine karşı konulmasının mütareke ve ülkenin durumu nedeniyle mümkün olmadığından sulh konferansı kararlarının beklenmesi, Müslüman halk ile gayrimüslim unsurlar arasında doğabilecek husumetin önlenmesi gerektiği düşünceleri ön plana çıkmıştır (BOA. DH. ŞFR. 100/149; BOA. DH. ŞFR. 100/167).

Halkın ve Milli Mücadelenin doğurduğu tepki üzerine ve bu tepkiyi azaltmak amacıyla, konferansta alınan bir kararla İzmir ile havalisine Yunan işgalini incelemek için gönderilecek uluslararası bir heyetin belirlenmesi üzerine Dâhiliye Nezareti Aydın ve Denizli Mutasarrıflıklarına 6 Ağustos 1919 tarihinde gönderdiği bir emirle millî teşkilatlara ve kongrelere son verilmesini talep etmiştir (BOA. DH. ŞFR. 102/42). Aynı gün Aydın Vilayeti'ne de yine millî teşkilatların ve kongrelerin engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınması emredilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 102/33). Anlaşılabileceği üzere Osmanlı Hükümeti tarafından işgallerin sınırlandırılması hususunda bu heyetin etkili olabileceği düşünülmüş, silahlı direniş ve milli teşkilatlanma yerine siyaseten ilerleme kararı alınmıştır.

9. Ordu müfettişi Mustafa Kemal ve 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşaların direniş faaliyetlerinin başlaması üzerine Dâhiliye Nezareti bu gibi tedbirlerden ziyade siyasi teşebbüslerin işgaller karşısında daha etkili olacağını savunmuştur (BOA. DH. ŞFR. 100/179). Ayrıca Kuva-yı Milliye'yi destekleyen bazı mahallî ordu birlikleri kumandanları da silahlı mücadele ile beraber Yunan işgal ve mezalimine siyaseten engel olunması için Harbiye Nezaretine ve hatta doğrudan İtilaf Devletleri temsilcilerine başvurmuşlardır (Turan, 2014:238).

Yerel kongrelerde de askerî direnişin yanında siyasi teşebbüslerin de gerekliliği yönünde kararlar alınmıştır. 23 Eylül 1919'da toplanan ve bir millî direniş kongresi olan Nazilli Kongresi'nde alınan kararlardan biri şudur: *“Düşman tarafında vuku bulacak her taarruz silahla müdafaa edilmekle beraber, siyaseten icap eden tedabir ittihaz ve Düvel-i İtilafıyye mümessilleri ve kumandanları nezdinde teşebbüslerden ve protestodan katiyen feragat edilmemesini muvafık görüyoruz.”* (Bayar, VII, 1997:203). Ayrıca bu konuda diğer bir örnek ise ileride daha ayrıntılı şekilde ele alınacak olan İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin, Mart 1919'da gerçekleştirilen kongrede alınan kararları yüksek komiserlere sunmasıdır.

Son olarak, İngiliz Muhipleri Cemiyeti ve Wilson Prensipleri Cemiyeti gibi manda yanlısı cemiyetlerin, kurtuluşun silahlı mücadele ile elde edilmesinden ziyade, İtilaf Devletleri ile kurulacak siyasi ilişkilerle sağlanabileceğini düşünmelerinden kaynaklı olarak, yine söz konusu devletler nezdinde yapmış oldukları faaliyetleri de siyasi teşebbüsler olarak görülebilir.

Görüldüğü üzere pek çok kişi ve grup tarafından Yunan işgaline karşı yapılabilecek en doğru hareketin, İtilaf Devletleri nezdinde ve uluslararası arenada, siyasi teşebbüslerle, işgalin haksız olduğunun savunulması olacağı görülmüştür. Ayrıca başta, mezalim ve katliamlar olmak üzere birçok hukuksuz muamelenin de siyasi teşebbüsler ile önüne geçilebileceği düşünülmüştür.

2. Yunan İşgalleri Öncesi Faaliyetler

2.1. Teşebbüsler İçin Belge Toplanması

İtilaf Devletleri nezdinde ve uluslararası konferanslarda gerçekleştirilecek teşebbüsler için, mezalim, tecavüzler, hukuksuz muameleler vs. hakkında kanıt bulunması son derece önemi haiz bir konu olmuştur. Çünkü Osmanlı yetkililerince yapılacak müracaatlarda bu durumu ispat edecek kanıtlar istenmekteydi. Belge bulanamasa bile İtilaf Devletleri temsilcilerinin ikna edilebilmeleri için fotoğraf veya daha farklı tarzda materyal verilmesi elzem görülmüştür. Bu nedenle merkez, yerelden bu gibi kanıtları göndermesini talep etmiştir.

Harbiye Nezareti, çeşitli tarihlerde konuyla alakalı tamimler yayımlamıştır. Bu tamimlerde, zaman kaybetmeden Yunan mezalimine, tecavüzlerine ve diğer hukuksuz fiillerine dair mağdur listeleri, belgeler, fotoğraflar vs. gibi kanıtların merkeze gönderilmesi istenmiştir.²

Osmanlı Hükümeti tarafından tamimler haricinde de yerelden belge talepleri olmuştur. İşgal bölgelerindeki yerel yetkililere çekilen telgraflarda Yunanların yaptıkları zulüm ve tecavüzleri belgeleyen vesika, rapor, şahitlikler ve fotoğrafların gönderilmesi istenmiştir (BOA. DH. ŞFR. 102/42; BOA. DH. ŞFR. 102/83). Ayrıca Nazilli mezalimine dair Sarayköy Müfreze Kumandanlığı'ndan ve Denizli Mutasarrıflığı'ndan iki farklı rakam gösteren telgraflar gelmesi üzerine, Dâhiliye Nezareti bu konuda daha sağlıklı bilgi gönderilmesi için uyarılarda bulunmuştur.³

² 8 Temmuz, 10 Temmuz, 6 Ağustos ve 27 Ağustos 1919 tarihli tamimler. Mustafa Turan (2014). *Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s. 331-332.

³ Harbiye Nazırı Ferit Paşa, 13 Temmuz 1919'ta 14. Kolordu'ya çektiği telgrafta "ayrı ayrı nitelikte bilgi vermelerinden hükümetin bu gibi cinayetleri dünya kamuoyuna ve İtilaf Mümessillerine bildirirken müşkül durumda kaldığına ve bir güvensizlik yaptığına, bundan böyle bu gibi haberlerin iyice araştırılarak sivil idare ile birlikte verilmesini." istemiştir. Aslan Buğdaycı. (1996). *Milli Mücadele'de Nazilli*, Karacasu Matbaası, Aydın, s. 167

Batı Anadolu'da Yunan işgallerini ve mezalimini araştırmak üzere kurulan Beynelmül Tahkik Heyeti için yine tanıklıklar, fotoğraf gibi belgeler toplanmış ve heyete sunulmuştur⁴.

2.2. İşgaller Öncesi Teşebbüsler

15 Mayıs'ta İzmir işgal edilmeden önce, Osmanlı Devleti'nde işgalin gerçekleşeceğine yönelik ortak bir kanaat ortaya çıkmıştır. Paris Sulh Konferansı tartışmaları da bu tahminleri doğrular nitelikte devam etmiştir. Örneğin, Fevzi Paşa İzmir'e yapılabilecek bir çıkarmayı muhtemel görmüş ve bu nedenle Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın meseleye dikkatini çekmek amacıyla 3 Nisan 1919 tarihinde konu ile alakalı bir yazı göndermiştir (Turan, 2014:238-239). Söz konusu nedenle işgaller öncesi de İtilaf devletleri nezdinde değişik şekillerde bazı teşebbüsler olmuştur. Örneğin; 23 Şubat 1919'da Dâhiliye Nezareti'nden "*Yunanların amal-i tasvibatına sedd çekilmesi için Düvel-i İtilafîyye nezdinde teşebbüsatta bulunulması Hariciye Nezareti'ne yazılmıştır.*" (BOA. DH. ŞFR. 96/268).

Aynı tarihlerde en somut adım İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nden⁵ gelmiştir. 12 Mart'ta İstanbul'daki İtilaf Devletlerinin temsilcileri olan İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Yüksek Komiserlerine işgaller gerçekleştirileceği haberleri üzerine bir muhtıra verilmiştir. Bu muhtırada Aydın (İzmir), Menteşe ve Karesi bölgelerinin ırk, dil ve millî duygu olarak beşte dördünün Türk olduğu dile getirilmiş ve buraların Türklerde kalması istenmiştir (Taçalan, 1970:188-189; Öztoprak, 2014:31; Moralı, 1976:143-144). Ayrıca ertesi gün cemiyet adına, Türk Ocağı ve bazı eski İttihatçıların yardımıyla İzmir tiyatrosunda yapılan toplantıdan sonra da üç maddelik benzer bir muhtıra İngiltere, Fransa ve Amerika Yüksek Komiserlerine verilmiştir (Bayar, V, 1997:144-145; Çapa, 1991: 558).

İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin yaptığı bir diğer faaliyet ise 17-19 Mart tarihleri arasında toplanan ve cemiyetin ilk büyük toplantısı olan 'Müdafaa-i Hukuk Kongresi' sonrası alınan kararları kongre heyeti tarafından İtilaf Devletleri'ne bir muhtıra

⁴ Hükümetin yerelden belge ve fotoğraf istemesi üzerine tahkik heyetine verilmek üzere çok sayıda evrak ve rapor merkeze gönderilmiştir. Bunlardan bazıları için bkz. BOA. DH. KMS. 52.1.

⁵ 23 Kasım 1918'de kurulan bu cemiyetin kuruluş amacı nizamnasine göre vatanın maddeten ve manen gelişmesi koşullarını temine çalışmak, milli fikir ve hisleri medeniyet alemine tebliğ etmek, bu maksadın gerçekleşmesine engel olacak her türlü teşebbüsata karşı meşru ve ilmi müdafada bulunmak; memlekette çoğunluğu oluşturan Türklerin hukukunu delillerle medeniyet nazarına karşı ispat etmektir. İzzet Öztoprak. (2014) *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s. 20-21

olarak sunmak olmuştur. Bu muhtıradan dört ana madde yer almıştır (Jaeschke, 1986:66; Güner, 1999:224-225; Öztoprak, 2014:46-47; Taçalan, 1970:196-197):

“1- Türk Milleti, galip milletler tarafından takip olunan siyasetin kendisini imha maksadına matuf(yönelik) olmadığına emniyet kesb etmek(elde etmek) ister ve Düvel-i Muazzama'nın (İtilaf Devletlerinin) bu babda tezahürüne intizar eder.(görünmesini ister.)

2- Şark'ta mühim bir kitle teşkil eden Türk Milleti'nin istikbalen (gelecekte) maddi ve manevi terakki edilmesi (gelişmesi) ancak parçalanacak akvam-ı sairenin (diğer milletlerin) taht-ı esaretine (esaret altına) düşmemesi ve 15. Asırdan beri mukadderat-ı milliyesine (milli yazgısına) hakim olan İstanbul'un kemafissabık (eskiden olduğu gibi) payitaht-ı Osmanî (başkent) olarak kalmasıyla kabildir(mümkündür).

3- Zirde vazı'ü'l-imza (aşağıda imzaları bulunan) sunuf-ı ahali murahhaslarının (halk sınıfları temsilcilerinin) doğrudan doğruya mümessil buldukları vilayet ve sancaklardan mürekkep Anadolu sevhil-i garbiyesinin (batı sahillerinin) vaziyet-i hazırasına (şimdiki hakine) gelince; bu kıtada yüzde sekseni mütecaviz (gecik) ekseriyet-i azimeye haiz(çoğunluğa sahip) olan Türk ahalinin aksam-ı saire-i memlekete (memleketin diğer kısımlarına)nazaran kesafeti(yoğunluğu), emlak ve araziye yüzde doksan beş nispetinde sahip olması Türk unsurunun müstahsil olarak anasır-ı sairenin (diğer unsurların) ise ancak mübadeleci vaziyetinde bulunmaları itibariyle bu kıtanın uğrayabileceği tahavvülat-ı mülkiye (mülkiyet değişikliği) ve inkısam(parçalanma); mevcudiyet-i milliyeyi (mili varlığı) felce uğratabacak ve sevhildeki (sahillerdeki) ticari mahreçlerin (çıkışların) ziyarı Türk ırkının mali ve ticari ve ikdisadi esaretine mucib (neden) olacak ve ırklar beyninde (arasında) tahassül (ortaya çıkacak) edecek cidal, sulh-ı müstakbeli (gelecekteki barışı) tehdit ve memleketin servet-i tabiiyesini (doğal servetini) imha eyleyecektir.

4- İstikbalini tehdit eden mehalik (tehlikeler) karşısında mevcudiyetini müdafaa lüzumunu müdrük (anlamış) olan Türk Milleti Düvel-i Muazzamadan intizar ettiği (beklediği) adalete güvenerek muhafaza-ı sükûnete (asayışı korumaya) ve hakkını bilfiil müdafaa mecburiyetine düşmeyeceğini ümit etmektedir.”

İzmir'in Yunanlara verileceği hususunun Paris Barış Konferansı'nda tartışıldığı esnada alınan bu kararlardan anlaşılacağı üzere Batı Anadolu'nun Türk çoğunlukta olduğu (ki Venizelos Konferansa sunduğu beyannamesi ile Rumların çoğunlukta olduğunu savunmuştu) ve Yunanlara verilmesi halinde maddi ve manevi sorunlara yol açıp, kalıcı barışın engelleneceği belirtilmiştir. Dikkat edilecek olursa bu kararlarda İtilaf Devletlerinden bahse konu edilen bölgenin ve İstanbul'un Türklerde kalması hususu, biraz da tehditkâr denilebilecek bir üslupla talep edilmiştir.

Cemiyet bununla da kalmamış 16 Nisan'da İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine istatistikli bir bildiri daha kaleme almıştır. Venizelos'un Paris Barış Konferansı'ndaki argümanlarına cevap niteliğinde olan bu bildiri ile Batı Anadolu'daki Türk nüfusun ekseriyet teşkil ettiği ve buranın kadim bir Türk yurdu olduğu anlatılmış ve sayısal verilerle kanıtlanmak istenmiştir. “Osmanlı Devletinin dünya savaşına yabancı devletlerin çevirdiği entrikaların sonucunda girdiği noktadan hareket edilerek, milletin savaşa girmede ve devam ettirilmesinde hiç bir vebali taşıyamayacağı, bu durumdan milletin sorumlu olmadığı gibi İtilaf Devletleri'nin de bu gerçeği dikkate alarak politikalarını buna göre yönlendirmeleri gerektiği önemli bir husus olarak bildiride yer almıştır.”(Ural, 2001:273)

Bu bildiri⁶ “*Un Appel A La Justice*” ismiyle de basılmıştır (BOA. DH. KMS. 52/1.20; Zeki Sarıhan, I, 1986:205).

Aynı günlerde basında da aynı amaç doğrultusunda ve İtilaf Devletleri'ne yönelik yazılar çıkmıştır. Örneğin, 22 Mart tarihli Tasvir-i Efkâr'da çıkan Ebüzziyazade'nin yazısında Yunan Yunanların aşırı ve haksız isteklerinin nihayet İtilaf Devletleri bakanlarının meclisinde Başkan Wilson'un da katılımı ile daha adilane ele alınacağı yazılmıştır. Ayrıca, Türklerin geleceğinin bu mecliste korunacağını kuvvetle ümit ettiği şeklinde ifadeler de yer almıştır (Tasvir-i Efkâr, 22 Mart 1919:1).

Son olarak, İzmir'in 15 Mayıs günü İtilaf Devletleri adına Yunan birliklerince işgal edileceğini belirten İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe tarafından 14 Mayıs 23.30'da verilen ikinci notaya⁷ (BOA. BEO. 4597/344730.5; BOA. DH. İ. UM. EK. 51/72. 1-2; Türk İstiklal Harbi, II, 1999:40; Bayar, VI, 1997:39) cevaben, işgale karşı pasif bir tutum sergileyen bilinen İzmir Valisi İzzet Bey tarafından bu tutumuna yaraşır yumuşaklıkta ifadelerin yer aldığı bir protesto notası verilmiştir. İzzet Bey, söz konusu notada üzücü olayların çıkmasına engel olamayacağını belirtmiş ve Yunan askerlerinin işgal hareketine karıştırılmamasını Calthorpe'den nazik bir dille talep etmiştir. Ancak bu talep, karşı tarafça net biçimde reddedilmiştir (Güner, 1999:161; Jaeschke, 211:78; Akşin, I, 1998:267).

Söz konusu çabalar, Batı Anadolu'daki işgaller sonrası yapılacak diğer teşebbüsler gibi başarısız olmuş; 15 Mayıs 1919'ta İzmir ile 27 Mayıs'ta Aydın, Yunanlar tarafından işgal edilmiş ve bu bölgelerde birçok katliamlar, zulümler ve tecavüzler gerçekleştirilmiştir⁸.

3. Merkezden Yapılan Teşebbüsler

3.1. Yunan Mezalimini Engellemek İçin Teşebbüsler

İzmir ve Aydın'ın işgali üzerine Yunanlar ve yerli Rumlar tarafından yapılan mezalime karşı Osmanlı Hükümeti, İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri nezdinde birçok teşebbüslerde bulunmuş veya bulunulmasına karar vermiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi

⁶ Bu bildiri hakkında daha geniş bilgi için Ural'ın makalesine bakılabilir.

⁷ 14 Mayıs sabahı verilen birinci notada Yunanların İzmir'i işgal edeceğinden bahs olunmamıştır. Mütarekenin 7. Maddesi gereğince İtilaf Devletleri'nin ortak bir birliği tarafından İzmir'in işgal edileceğini bildirilmiştir (BOA. BEO. 4597/344730.6; BOA. DH. İ. UM. EK. 51/72. 5; Türk İstiklal Harbi, II, 1999:37).

⁸ Batı Anadolu'da yapılan Yunan mezalimi hakkında yayınlanmış belgeler için bkz. (1996) *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da Ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi: Anadolu'da Yunan Mezâlimi*, Cilt. II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara.

merkezdeki birçok kişi bu mezalimin ancak İtilaf Devletleri'nin müdahalesi ile engellenebileceğine inanmış ve bu doğrultuda siyasi olarak harekete geçmiştir.

7 Temmuz 1919'da 2. Ordu Müfettişliğinden Harbiye Nezareti'ne gönderilen şifrede, Yunanların büyük bir kuvvetle Aydın'a gelecekleri ve bir mezalimin kaçınılmaz olduğu belirtilmiş, İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine müracaat yapılması istenmiştir (Turan, 2014:256). Bunun üzerine Harbiye Nazırı da Sadarete bir yazı gönderip, yapılacak siyasi teşebbüsler ile “*Aydın'da vukuu (meydana gelmesi) muhtemel facianın vukuuna mümanaat esbabının (meydana gelmesinin engellenme sebebinin)*” sağlanmasını talep etmiştir (BOA. BEO. 4583/343684.02). Talep Meclis-i Vükela'da onaylanmış ve yüksek komiserlikler nezdinde hızlı bir şekilde teşebbüste bulunulması kabul edilmiştir (BOA. BEO. 4583/343684.01).

21 Mayıs'ta İzmir'den sonra işgali gerçekleşmiş ilk yerlerden biri olan Menemen'in işgali gerçekleşmiş ve Yunan ordusu burada Türklere karşı katliam yapmıştır.⁹ İstanbul Hükümeti İtilaf Devletlerine, 15 Temmuz 1919'da burada yapılan katliamları ve maddi zararı belirten bir telgraf yollamış ve işgalin sona erdirilmesi suretiyle yapılan kötü muamelenin önüne geçmelerini istemiştir (Ediz, 2015:175). 2 Ekim 1919'da Harbiye Nezareti'ne gönderilen Dâhiliye Nezareti Müsteşarı imzalı tezkirede ise İtilaf Devletlerinin Türk nüfusun katledilmesine müsaade etmeyeceği, bu nedenle yüksek komiserlikler nezdinde teşebbüste bulunularak tecavüzlere bir an evvel son verilmesinin sağlanacağı belirtilmiştir (Turan, 2014:223) Bu doğrultuda, Demirci Mehmet Efe tarafından İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'ne, Aydın ve havalisindeki Yunan mezalimini anlatan 20 Ekim 1919 tarihli telgrafın da (BOA. DH. KMS. 52/2), İtilaf Devletleri mümessillerine gönderilmesine karar verilmiştir (BOA. BEO. 4598/344854) Ayrıca 3 Aralık 1919'da Yunanlar tarafından işgal sonrası “*enva-ı mezalim ve ta'ribat icra(sı ve) Aydın Vilayeti'nde bir (kötü akıbet) tehdidinde bulunan ahali-i İslamiye'nin düçar oldukları ahval-i esef (için)... Buradaki İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan mümessillerine... Tebligat-ı lüzume ve müessirede bulunulması...*” kararı alınmıştır (BOA. MV. 217/154). Kısa bir süre sonra, 1 Ocak 1920'de Hükümet İtilaf Devletleri yüksek komiserlerine verdiği muhtırada, Türk halkının Yunan mezaliminden bir an önce kurtarılmasını insaniyet ve adalet esasları adına talep etmiştir (Turan, 2014:278).

⁹ Bu katliam İtalyan belgelerine de yansımıştır. Bkz. Mevlüt Çelebi. (2010). *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 20-21.

Devlet, Yunan mezaliminin halkın zararına yönelik olarak sadece doğrudan değil, aynı zamanda dolaylı olarak da tehlike arz etmiş olduğunu isabetle tespit etmiştir. Bu amaçla, işgal nedeniyle daha da ağırlaşan kış koşullarından ve açlıktan kaynaklanabilecek türlü sıkıntılardan halkın korunması istenmiştir (BOA. MV.217/170). Ayrıca, 14 Aralık 1919 tarihinde İzmir Valisi İzzet Bey İngiliz temsilcisine gönderdiği telgrafnamede, Yunanistan'dan gelen Ruamların Çeşme, Foça, Bergama ve Menemen gibi kazalara yerleşmek için geldikleri belirtilmiştir. Söz konusu kişiler için Yunan askerlerinin Türkleri zorla evlerinden çıkardıkları ve insanların evsiz kaldıkları anlatılmış, bu olumsuz duruma ivedilikle müdahale edilmesi istemiştir. (Woodward ve Butler, VI, 1952:1009-1010)

Mustafa Kemal Paşa da Harbiye Nezareti'ne gönderdiği 30 Ekim 1919 (Arşiv Belgelerinde Mustafa Kemal Atatürk, III, 2017:85-86) ve 31 Ekim 1919 tarihli iki farklı telgrafnamede İzmir'den Müslümanların katliamlara maruz kaldığına yönelik bir takım haberler geldiğini belirtmiş ve bunun engellenmesi adına yüksek komiserler nezdinde siyasi teşebbüslerde bulunulmasını talep etmiştir (Arşiv Belgelerinde Mustafa Kemal Atatürk, III, 2017:94-95).

Padişah Vahdettin ise Temmuz 1919'da İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'a gönderdiği telgrafta Müslümanların kıyımına engel olunmasını talep etmiştir (Ediz, 2015:187). 1919 Ağustos'unda ise *Morning Post*'a verdiği bir demeçte, Yunanların yaptıkları mezalimi anlatarak İtilaf Devletlerinden, özellikle de İngiltere'den, buna son vermesini istemiştir (Jaeschke, 1986: 87; Turan, 2014:213).

Merkezden yerel yönetici ve askerlere bu konuda teşebbüsler yapılmasına yönelik emirler de gitmiştir. Mesela, 12 Haziran 1919'da Harbiye'den 57. Tümen'e giden bir emirde, Yunan işgaline ve mezalimine mani olmak için her türlü fırsattan istifade edilmesi gerektiği ve İtalyanların siyasi durumundan yararlanarak yardımlarını almanın hedeflenen amaçlarının gerçekleşmesi adına önemli olduğu belirtilmiştir (Apak, 1990:32). Ayrıca merkez, muhacirler hakkında da İzmir'e gelen General Milne nezdinde siyasi teşebbüslerde bulunulmasını emretmiştir (BOA. DH. ŞFR. 102/330).

3.2. İşgallerin Sınırlandırılması İçin Teşebbüsler

Osmanlı Hükümeti, İtilaf Devletleri nezdinde işgallerin genişlememesi ve sınırlandırılması için teşebbüslerde bulunmuştur. Bu durum işgallerin engellenememesi ve en azından hem ülkenin hem de bölge halkının yaşadığı zararın en aza indirgenmesi

isteğinden kaynaklanmıştır. Temmuz 1919'da bizzat Sadrazam Damat Ferit Paşa ve Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'ü ziyaret etmiş ve işgallerin genişlememesini talep etmiştir (Ediz, 2015:185). 23 Ekim'de Meclis-i Vükela'da kabul edilen (BOA. MV. 217/73) ve aynı gün Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerine yollanan kararda da Yunanların yeni mevkiiler elde etmemesi ve işgal sınırının genişlemesinin engellenmesi amacıyla bölgedeki İngiliz Komutanı General Milne'ye "*vesaya-yı münasibe ve dostanede (uygun ve arkadaşça nasihatlerde) bulunulması hususunda mümessiller nezdinde teşebbüsât-ı seria (acele teşebbüslerde)*"da bulunulması belirtilmiştir (BOA. BEO. 4597/344721).

Ayvalık'ın işgali üzerine bölgedeki yerel yöneticiler ile mıntika kumandanlığına çatışma içine girilmemesi ve İtilaf temsilcileri nezdinde bulunulacak teşebbüsler ile sükûnetin sağlanması yönünde emir verilmiştir. Bunun üzerine, Haziran ayının başlarında işgallerin Ayvalık'a uzatılmasına karşı Karesi Mutasarrıfı tarafından, İngiliz ve Yunan kumandanlarıyla; Gömeç nahiye müdürü tarafındansa Gömeç İskeleyi'ndeki Yunan torpidosunda bulunan Yunan ve İngiliz siyasi temsilcileri ile ikili görüşmeler yapılmıştır. Fakat söz konusu görüşmelerde kendilerine işgalin Paris Barış Konferansı kararlarına uygun olduğu cevabı verilmiştir (BOA. MV. 216/25).

Paris Barış Konferansı'nda Ağustos'un ilk haftasında yapılan incelemeler sonucu Türk ve Yunan kuvvetleri arasında çatışmaların engellenmesi için bir sınır çizilmesine karar verilmiştir. Bu görev de İtilaf İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Milne'ye verilmiştir. Milne, 10 Ağustos'ta yayınladığı emir ile Yunan Orduları Başkumandanlığı'ndan işgal sınırlarını genişletmemesini istemiştir (Bayar, VII, 1997:109-110). Fakat Yunanlar bu kat'i emre rağmen saldırılarına devam etmişlerdir. Yunan Kuvvetleri Eylül ve Ekim aylarında Aydın, Akhisar, Nazilli, Küre ve Ödemiş gibi bölgelerde yer alan köy ve kasabalara saldırmışlardır. (Turan, 1991:573-574) Bunun üzerine Harbiye Nezareti 5 ve 7 Ekim 1919 tarihli iki ayrı yazı ile General Milne'ye bu durumu şikâyet etmiş ve engellenmesi için talepte bulunmuştur. General ise cevap olarak Yunan kuvvetlerinin eşkıyalara karşı saldırdığını, kendisinin izni dışında bir faaliyette bulunmadıkları cevabını vermiş ve Nezarete gelen istihbaratın abartılı olduğunu belirtmiştir(BEO. 4597/344721.4). Fakat Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın General'e katılmadığı 15 Ekim tarihinde Sadarete gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır. Nazır, 57. Fırka Kumandanlığı'ndan 12 Ekim günü gönderilen rapora dayanarak Yunanların yeni mevkiileri işgal için harekete geçtiklerini

savunmuştur (BEO. 4597/344721.1). Sadaret de aynı fikirde olacak ki, 23 Ekim'de Harbiye ve Hariciye Nezaretlerine gönderdiği yazıda, Yunanların faaliyetlerinin durdurulmasının Yüksek Komiserler aracılığıyla General Milne'den talep edilmesini istemiştir (BEO. 4597/344721.6). Bu girişimlerden herhangi bir sonuç çıkmadan "*Milne Hattı*" belirlenmiştir.

Yunan güçleri Batı Anadolu işgali sonrası Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeye çalışmış fakat Kuva-yı Milliye güçlerinin direnişiyle karşılaşmıştır. İtilaf Devletleri, bu çarpışmaları engellemek ve Yunan işgal alanını belirlemek amacıyla daha önce bahsedilen Milne Hattının çizilmesine karar vermiştir. 3 Kasım 1919'da Türk tarafına sunulan hatta yönelik olarak (Turan, 1991:569; Aydın, 1993:252), Osmanlı Devleti makamları da Yunan tecavüzlerinin engellenebilmesi adına böyle bir sınırın oluşturulması fikrini muvafık görmüştür. Bu hat, Kuşadası-Aydın-Ödemiş-Turgutlu-Manisa-Bergama doğrultusunda çizilmiş olan bir hattı ihtiva etmekteydi. (Gökbilgin, II, 1965:177).

Osmanlı yöneticileri söz konusu hat ile ilgili olarak da çeşitli teşebbüslerde bulunmuşlardır. Hat sınırının Yunan işgali altında bulunan mevkiden geçirilmesi, eğer bu mümkün olmazsa tarafsız bölge için iki taraftan da eşit şekilde alınması maksadıyla İtilaf Devletleri yüksek komiserlerinden talepte bulunulması kararı alınmıştır (BOA. MV. 217/107). Ayrıca Osmanlı Hükümeti, tarafsız bölgedeki Müslüman halkın Yunanların saldırısından korunmaları için İngiliz, Fransız ve İtalyan askeri yerleştirilmesini yüksek komiserlerden talep etmiş; fakat bu talep de muhataplar tarafından kabul edilmemiştir (Turan, 1991:571). Daha sonra hattı Kuva-yı Milliye ve Anadolu hareketi tanımamıştır. Türklere yönelik saldırılarına son hız devam eden Yunan tarafı da hat sınırlarını ihlal için harekete geçmiş ve sonuç olarak iki taraf arasında çatışmalar meydana gelmiştir¹⁰.

Osmanlı Hükümeti'nin işgalleri sınırlandırmak için teşebbüsü 1920 yılında da devam etmiştir. 9 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine verilen notada şu ifadeler yer almıştır: "*Osmanlı imparatorluğu Hükümeti, zaten çok acı çekmiş olan talihsiz ülkenin böyle sistematik bir biçimde tahribine Müttefik Kuvvetleri yüksek komiserlerinin göz yummayacağı inancı içindedir. Bu nedenle Yunan kuvvetlerinin ilerlemelerinin durdurulması için gerekli önlemlerin alınmasını istemektedir.*" (Duru, 2001:78-79)

¹⁰ Yunanlar Trakya'da tesis edilmiş olan "*Hatt-ı Fasıla*"da da aynı şeyi yapmış ve hattın doğusundaki Müslüman Türk halkına saldırmıştır.

3.3. Yunan Takviye Ve Tahkimlerini Engellemek İçin Teşebbüsler

Çizilen hat ile beraber iki tarafın silah ve asker takviyesi yapması da yasaklanmıştır. Kuva-yı Milliye bu hattı ve kararı tanımamıştır. Bunun yanında Yunanlar kararı tanımalarına rağmen asker ve silah takviyesi yapmaya ve cephelerini tahkime devam etmişlerdir. Osmanlı hükümeti bu tahkim ve takviye faaliyetine karşı İtilaf Devletleri nezdinde siyasi teşebbüste bulunulması kararı almış (BOA. MV.217/107) ve bu kararını Hariciye ve Harbiye Nezaretleri'ne acele ile bildirmiştir (BOA. BEO. 4599/344912).

Yunanlar bu bölgede sadece silah ve cephaneye değil, nüfus takviyesi de yapmışlardır. Aydın Vilayeti'nde Rum nüfusu çoğaltmak ve Wilson İlkeleri doğrultusunda uluslararası arenada bölgenin Rumlara ait olduğu iddiasını ileri sürmek için söz konusu bölgeye komşu vilayetlerden Rum ahali göç ettirilmiştir. Osmanlı hükümeti de bu durumu engellemek üzere yine İtilaf Devletlerinin yüksek komiserlerine başvuruda bulunmuştur (BOA. MV. 217/170).

3.4. Askerî Koruma İçin Teşebbüsler

Osmanlı Devleti, Aydın Vilayeti'nin Yunanlar tarafından işgal ve mezalimine karşı çaresiz kalmıştır. Bu nedenle bölge halkını korumak ve katliama engel olmak ya da işgalin olumsuz etkilerini azaltmak için çaresizce bazı yollara başvurmuştur. Bu yollardan biri de halkı korumak için İtilaf Devletlerinden asker istemek olmuştur.

İzmir'in işgali üzerine de teşebbüslerde bulunulmuştur. Bizzat Sadrazam Ferit Paşa'nın, işgalin ertesi günü bu yönde bir talebi olmuştur. Ferit Paşa İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour'a gönderdiği telgrafnamede, durumun kötüye gittiğinden bahsederek, İtilaf Devletlerinin ordusunun bölgede görev yapmasını talep etmiştir (Ediz, 2015:155). Ayrıca, Temmuz 1919'da da Sadrazam ve Harbiye Nazırı, Amiral Calthorpe'ü ziyarette bulunmuşlar ve kendisinden Yunan askerlerinin başına bir İngiliz komutan tayin etmesini talep etmişlerdir (Ediz, 2015:187). Daha sonra benzer talepler bütün Aydın vilayetini ve Milne Hattı ile çizilen tarafsız bölgeyi de kapsamak suretiyle devam etmiştir (MV. 217.170; MV. 217.107)

Bölgedeki mezalime bizzat tanık olan yerel yöneticiler ve komutanlar da, Osmanlı Hükümeti'nden bu mezalimi engellemek adına İtilaf Devletleri nezdinde siyasi teşebbüslerde bulunulmasını talep etmişlerdir (BOA. DH. ŞFR. 630/128). Hatta 57. Tümen Kumandanı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne, İzmir'in işgalinin Yunanlar yerine İtilaf Devletleri

tarafından yapılmasının talep edilmesini isteyen bir telgrafname gönderilmiştir (Türkmen, 2010:85).

Bir işgal yapılacaksa Yunanların yerine İtilaf askerlerinin tercih edilmesinin sebebi, İtilaf güçleri tarafından gerçekleştirilen işgallerin, dönemin devlet adamlarınca geçici olarak görülmesidir. Söz konusu devlet adamları ve aslında halk da kısa bir süre önce tebaaları olan Yunanların memleketi işgal etmesine olumlu bakmamışlardır. Buna yönelik en ciddi gösterge, Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanırken, Rauf (Orbay) Bey'in Yunanların İstanbul'u işgal edecek orduda ve donanmada yer almamaları için ısrarla talep ettiği ve sözlü olarak elde ettiği halde daha sonra yerine getirilmeyen teminattır (Orbay, I, 193:143-144). Ayrıca geçici olarak gördükleri İtilaf Devletlerinin işgaline karşı, Yunanların (ve Ermenilerin) işgallerinin kalıcı mahiyetini düşünmüşlerdir. Son ama en önemli nedenlerinden biri, Yunan askerlerinin mezaliminin, İtilaf Devletleri tarafından bizzat işgal edilen bölgelerde İtilaf güçlerince yapılanlardan daha fazla ve daha acımasız oluşudur. Bu nedenle daha az kötü olanı tercih etme düşüncesi ile hareket edilmiştir.

3.5. Paris Barış Konferansı'nda Yapılan Teşebbüsler

İzmir'in işgali ve Batı Anadolu'daki bazı bölgelerin Yunanistan'a verilmesi kararları, 18 Ocak 1919 tarihinde başlayan Paris Barış Konferansı'nda alınmıştır (Macmillan, 2002:63). Konferansa katılan Yunanistan Başbakanı Venizelos, bölgedeki Rum nüfusunun normalden fazla sayıda gösterildiği istatistikler vermiş, Büyük Yunanistan'ın gerçekleşmesi için gerekli olan Trakya'nın ve Batı Anadolu'nun¹¹ Yunanlara verilmesini istemiştir (Fuller, III, 1943: 861-875; Macmillan, 2002:352; Gökçen, 2010:117)¹². 4 Şubat 1919 günü yapılan oturumda İngiltere Başbakanı Lloyd George'un önerisiyle Amerikan, İngiliz, İtalyan ve Fransız üyelerden ikişer kişi ile oluşacak kurul tarafından Yunan taleplerinin incelemesine karar verilmiştir. (Fuller, III, 1943: 875; Dilek, 2013:36) 6 Mart'ta çalışmalarını tamamlayan komisyon, ufak değişikliklerle ve bazı üyelerin ortaya koyduğu çekince koşullarıyla Yunan isteklerini kabul etmiştir. (Dilek, 2013:36)

¹¹ Venizelos ayrıca Osmanlı Devleti'nin sahip olmadığı Epir'in Kuzeyi ve İtalyanların işgali altındaki Ege Adaları üzerinde de hak iddia etmiştir.

¹² Venizelos daha evvelden "1919 Paris Barış Konferansı'nda Önce Yunanistan" adlı bir memorandum da hazırlamıştır. 30 Aralık 1918'de hazırlanan, 1919 yılının ilk günlerinde farklı dillere tercüme ettirerek dağıtılan bu memorandum, Paris Barış Konferansı'nda sunulacak olan Yunan taleplerinin temelini oluşturmuştur. Benzer şekilde Yunan nüfusu abartılı gösterilmiş ve Batı Anadolu ile İstanbul'un Türklerden alınması gerektiğini savunulmuştur. Hasan Demirhan, (2019) "Paris Barış Konferansı'nda (1919) Yunanistan'ın Toprak Talepleri ve Batı Anadolu'nun İşgal Kararının Alınması", *Asia Minor Studies*, C. 7, S. 2, s. 206

Gerçekte İngiltere, Yunanistan'ın "*Megali İdea*"sı için değil, bölgede İtalya'ya oranla daha güçsüz olanı istemesi nedeniyle bu taleplerin bir kısmını kabul etmiştir. Bu sebeple Yunanistan'ın bazı bölgeleri işgal etmesine göz yummakla beraber, işgallerin çok da genişlemesini istememiş ve bölgenin dolaylı olarak kendi kontrolünde kalmasına çalışmıştır (Baytok, 1970:18-19; Evans, 1972:162-163). 6 Mayıs'taki toplantıda Lloyd George "*İzmir'deki Yunan vatandaşlarının korunabilmesi için iki veya üç bölük Yunan askerinin şehre çıkarılmasına izin verilmesini*" önermiş ve Amerikan Başkanı Wilson ile Fransa Başbakanı Clemenceau bu öneriyi kabul etmişlerdir (Fuller, V, 1946:484; Gökçen, 2010:169; Sarihan, 1986:224). Yunanlara resmen yetki verilmesi ve açıklanması 12 Mayıs günü toplantıda olmuş, Amiral Calthorpe'nin de İzmir'e gitmesine karar verilmiştir (Fuller, V, 1946:570-571; Apak, 1990:14; Dilek, 2013:38). Amiral, aynı gün "*Iron Duke*" gemisiyle İstanbul'dan yola çıkmış ve ertesi gün İzmir'e varmıştır (Gökçen, 2010:171).

Osmanlı Hükümeti Yunan işgallerine karşı çıkmanın tek yolu olarak İtilaf Devletleri nezdinde yapılacak teşebbüsleri görmüştür. Paris Barış Konferansı da bu teşebbüslerin yoğun şekilde yapılabileceği bir uluslararası siyasi merci olarak ele alınmıştır (BOA. DH. ŞFR. 100/46; BOA. DH. ŞFR. 100/118). Sadrazam Ferit Paşa, 19 Haziran 1919'ta, Yunanistan'ın işgalleri genişletmemesi ve işgal topraklarını boşaltmasını isteyen memorandumunu, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau'ya iletmesi için konferanstaki Fransız temsilci Paul Eugène Dutasta'ya vermiştir (Baytok, 1970:12-17) Dört gün sonra da Sadrazam Konferansa, Yunan işgallerinin hukuksuz olduğunu ve bölgede Türklerin çoğunluk oluşturduğunu belirten muhtırasını göndermiştir (BOA. DH. ŞFR. 100/178; Jaeschke, 1986:49).

Osmanlı Devlet adamları konferansa gönderilecek ve çeşitli dairelerden tayin edilecek memurlardan oluşan bir komisyon kurulmasına karar vermişlerdir. Komisyonun kurulma nedenleri hem Mütareke'ye hem kanuna muhalif olarak işgal altındaki yerlerde hükümete ve halka karşı zarar verilmesi nedeniyle yapılan teşebbüslerin sonuçsuz kalmasıdır. Ayrıca adalet ve tazminat için kurulan "*Tazminat Komisyonu*"nun başarısız olması¹³ üzerine istekler ve iddiaların Paris Barış Konferansı'na anlatılmasıdır (BOA. BEO. 4620/346460).

¹³ Bu komisyon mütarekeden sonra Aydın Vilayeti başta olmak üzere Yunanlar tarafından işgal edilen bölgelerdeki halka ve devlete verilen zararın tazmini için Yunan memurlar tarafından kurulmuştur. BOA. BEO. 4621/346513.

Konferansa katılan Hint Müslümanları delegasyonu da 17 Mayıs günü İzmir'in işgaline tepki göstermiştir. Hint Müslümanları delegasyonundan Ağa Han, Hindistan'da bulunan yetmiş milyon Müslüman'ı temsilen konuştuğunu vurgulamış ve Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerin Wilson Prensiplerinin 12. maddesi gereğince Osmanlı Devleti'ne bırakılmasını istemiştir. Aftab Ahmad, Yusuf Ali, Maharajah Bikanir ve Lord Sinha da Osmanlı Devleti'ne yaşam hakkı tanınması hususunda açıklamalarda bulunmuşlardır(Dilek, 2013:39).

Konferanstaki teşebbüsler ve kurulan komisyon etkili olamamıştır. Osmanlı Devleti mağlup bir devlet olarak görülmüş ve bu nedenle yapılan faaliyetlerde, söylenen sözlerde ve verilen kararlarda etkisi ya çok az olmuş ya da hiç olamamıştı. Bunun sonucu olarak Paris Barış Konferansı sona erdiğinde, Batı Anadolu hala Yunan işgali altındaydı.

3.6. Beynelmîlel Tahkik Heyeti ve Kadri Bey'in Raporu Üzerine Yapılan Teşebbüsler

Yunanların Batı Anadolu'daki katliamları ve hukuksuz davranışları hakkındaki hem Osmanlı merkezinden hem de yerelden gelen talep ve şikâyetler ile bu iddiaları doğrulayacak şekilde bölgeden basın aracılığıyla teyit edilen haberler ve özellikle de Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin 15 Temmuz tarihli telgrafnamesi üzerine bir araştırma komisyonu kurma fikri ortaya çıkmıştır(Woodward ve Butler, I, 1947: 130, 138-139; Dilek, 2013:40). İtilaf Devletleri bölgeyi araştırmak üzere Paris Barış Konferansı'nda 18 Temmuz 1919 günü yaptığı toplantıda bir heyet kurulmasını kabul etmiştir. Heyette Amerika adına Amiral Bristol (başkan), İngiltere adına General Hare, Fransa adına General Bounoust ve İtalya adına General Dellolio yer almıştır (Fuller, VII, 1946: 192, 207; Woodward ve R. Butler, I, 1947: 142, 418; Ural, 1997:108; Gökçen, 2010:249). Ayrıca heyette danışman olarak Yunanlardan Albay Alexandr Mazarakis ve Türklerden Yarbay Kadri Bey ile 20 yardımcı üye, kâtip ve çok sayıda daktilograf bulunmaktaydı (Gökçen, 2010:253-254). Heyet ilk teşkilatlanma toplantısını 5 Ağustos'ta İstanbul'daki İtalyan Büyükelçiliği'nde gerçekleştirmiş ve 15 Ekim 1919 tarihine kadar toplam 46 toplantı yapmıştır (Gökçen, 2010:255).

Komisyonun araştırmaları sırasında Yunanlar gerçekleri saklamak için büyük uğraş göstermişlerdir. Komisyonun gideceği bölgelerdeki halkı saldırılarla sindirmeye çalışmış, nüfusu fazla göstermek için çeşitli yerlerdeki Rumları İzmir ve Aydın'a yerleştirmiş, gösteriş

olarak Türklere para yardımında bulunmuş ve Yunanistan yanlısı propaganda yapmıştır (BOA. DH. ŞFR. 102/129; Ural, 1997:112-116). Komisyonun tarafsız olduğunu (BOA. DH. KMS. 54/46) ve lehlerine bir fikir çıkabileceğini düşünen (BOA. DH. KMS. 54/25) Türk tarafı da yine İtilaf Devletlerine gönderdiği, kendi iddialarını destekleyici bilgileri ihtiva eden telgraflar ve diğer kanallar aracılığı ile Yunan propagandasına mukabele etmeye çalışmıştır (BOA. DH. KMS. 54/15)¹⁴. Komisyon bölgeyi gezip, tanıkları dinlemiştir.¹⁵

Komisyon çalışmaları sonucunda Amiral Bristol Başkanlığı'nda imzalandığı için "Bristol Raporu" da denen bir rapor hazırlamıştır. Raporda kısaca, bölgedeki karışıklığın çoğunlukla Yunan kuvvetlerinin suçu olduğu, Türklerin Yunan ilhakını asla kabul etmeyeceği ve nüfus olarak Türk tarafının haklı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Fuller, IX, 1946:71-73). Buna rağmen Atina'ya da gönderilen rapor basın ile paylaşılmamıştır. İngiliz Başbakan Lloyd George'un da etkisi ile rapor etkisiz kalmış, Yunan işgalleri ve mezalimi hız kesmeksizin devam etmiştir (Ediz, 2015:204-208; Turan, 2014:326). Nitekim Mustafa Kemal Paşa da İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Yüksek Komiserleriyle Hollanda, Danimarka, İspanya ve İsveç Sefaretlerine 29 Kasım 1919'da gönderdiği telgrafnamede, Tahkik Komisyonu'ndan sonra Yunan mezaliminin devam ettiğini ve bunun suçlusunun İtilaf Devletleri olduğunu yazmıştır. (Arşiv Belgelerinde Mustafa Kemal Atatürk, III, 2017:131) Her şeye rağmen rapor Milli Mücadele'nin haklılığını kanıtlayıcı bir belge olarak tarihte yerini almıştır.

Komisyonunda yer almak üzere Osmanlı Devleti tarafından Erkan-ı Harbiye ikinci şube müdürü Kadri Bey görevlendirilmiş (BOA. DH. KMS. 54/71; BOA. DH. İ. UM. EK. 55/88) ve kendisinden bir rapor sunması istenmiştir. Kadri Bey'in 5 Ekim 1919'ta Harbiye Nezareti'ne sunduğu bu rapor¹⁶, Meclis-i Vükela'da müzakere edildikten sonra 16 Ekim'de, ihtiva ettiği meseleler (Aydın ve İzmir başta olmak üzere bölgede yapılan Yunan mezalimi, muhacirler, Yunan takviyesi vs.) hakkında İtilaf Devletlerine bilgi verilmesi ve engelleyici siyasi teşebbüslerde bulunulması kararı alınmıştır (BOA. MV. 217/55; BOA. BEO.

¹⁴ Bu Komisyona verilmek üzere Hükümet yerelden belge, fotoğraf vs. istemiş, yerelden de Yunanların mezalimini ve Batı Anadolu'nun Türk Yurdu olduğunu kanıtlayıcı yüzlerce evrak gönderilmiştir. Bkz. Bunlardan bazıları için bkz. BOA. DH. KMS. 52.1. Ayrıca "*Yunan Fecaiyine Müteallik Aydın Vilayeti'nin Beynelmül Tahkik Heyetine Verilmek Üzere Topladığı Vesaik-i Resmîyeye Müstenid Hülâsa*" ve "*İzmir, Aydın, Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında Makamat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar*" isimli kitaplar da basılmıştır. (Birinci esere 956.143 YUN.F ve ikinci esere 956.0811 İZM.A künleriyle İsam kütüphanesinden dijital olarak ulaşılabilir.)

¹⁵ Bu tanıklardan biri de İzmir Valisi İzzet Bey'dir. BOA. DH. ŞFR. 643/80; BOA. DH. İ. UM. EK. 55/107.

¹⁶ Bu raporun transkript edilmiş metni için bkz. Turan, a.g.e., s. 434-450.

4595/344620; 4597/344730.3) Kadri Bey'in, rapor dışında, yaptığı bir diğer teşebbüsü de zarara ve zulümlere uğrayanlar tarafından Yunan mezaliminden kurtarılmalarını talep eden dilekçeleri Tahkik Heyeti'ne ulaştırmasıdır (Turan, 2014: 326).

Komisyon raporu gibi Kadri Bey'in raporu da önemli bir değişiklik meydana getirmemiştir. İzmir ve Aydın başta olmak üzere Batı Anadolu'da Yunan işgali ve mezalimi devam etmiştir. Bu durum siyasi teşebbüslerin yetersiz olduğunun bir diğer kanıtı olmuştur.

4. Yerelden Yapılan Teşebbüsler

4.1. İzmir İşgali Üzerine Yapılan Teşebbüsler

İzmir'in işgalinin ilk günlerinde yerel yöneticilerden, eşraftan veya cemiyetlerden işgalin sona erdirilmesi maksadıyla birçok teşebbüste bulunulmuştur. 17 Mayıs'ta devlet merkezi yerelden, İtilaf Devletleri temsilcilerine protesto telgrafı çekmelerini talep etmiştir(BOA. DH. ŞFR. 99/222). Ayrıca işgalin olduğu gün, Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi, bütün Müdafaa-i Milliye Cemiyetlerinden, İtilaf temsilcilerine işgalin haksızlığını anlatan ve son verilmesi taleplerini bildiren telgraflar yollamalarını istemiştir. (Çetinkaya, 1993:16; Selvi, 2007:12). Bunların üzerine Anadolu'daki yerel yöneticilerden, cemiyetlerden ve eşraftan İtilaf Devletleri yüksek komiserlerine birçok telgraf gönderilmiştir.¹⁷ Gazetelerde de kendilerine gönderilen çok sayıda protesto telgrafından bahsedilmiş ve bazıları İtilaf Devletlerine açık mektup gönderilmişçesine yayınlanmıştır (İkdam, 17 Mayıs 1919; İkdam, 18 Mayıs 1919; Alemdar, 17 Mayıs 1919; Alemdar, 19 Mayıs 1919; Alemdar, 21 Mayıs 1919; Sabah, 18 Mayıs 1919). Amerikan Yüksek Komiseri Gabriel Bie Ravndal da 18 Mayıs'ta Dışişlerine gönderdiği bir telgrafnamede Türklerden bir yığın protesto telgrafnamesi aldığını yazmıştır (Duru, 2001:24). İngiliz Yüksek Komiser John de Robeck tarafından Lord Curzon'a gönderilen 12 Aralık 1919 tarihli telgrafnameden de o zamana kadar ülkenin çeşitli yerlerinden İzmir'in işgalini protesto edici ve Yunanların yaptığı katliamların durdurulmasını talep eden pek çok telgraf geldiği anlaşılmaktadır(Woodward ve Butler, IV, 1952:932). Gönderilen bu telgrafnamelar protesto mahiyetinde olmakla beraber birçoğu siyasi teşebbüs olarak da görülebilir.

¹⁷ Bu protesto telgrafları için bkz. Haluk Selvi (2007). *İşgal ve Protesto*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2007. Ekseriyetle İzmir'in işgali için olan bu telgrafların bir kısmının tarihi Haziran ve Temmuz 1919 olmakla beraber, çoğunluğu Mayıs 1919'ta gönderilmiştir. Ayrıca bu kitapta olmayan 29 Mayıs 1919 tarihli Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami'den İzmir ve İtilaf Devletleri mümessillerine çekilen telgraf için bkz. Rahmi Apak (1990). *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara: TTK Yayınları, s. 70.

17 Mayıs'ta Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin genel merkezinin yaptığı toplantı sonucunda İzmir meselesine karşı diğer partilerle iş birliği kararı alınmış ve diğer partilere davette bulunulmuştur. (İkdam, 18 Mayıs 1919:1) Ertesi gün Hürriyet ve İtilaf, Sulh ve Selamet, Milli Ahrar, Demokrat, Sosyalist, Osmanlı Demokrat partileriyle Adana ve Havalisi, Trabzon Müdafaa-ı Milliye, İzmir Redd-i İlhak Cemiyetleri ve Trakya Temsilcileri toplanmışlar ve yüksek komiserlere bir muhtıra sunmuşlardır(İkdam, 19 Mayıs 1919: 1; Akşin, I, 1998:273).

Bir diğer yerel teşebbüste ise İzmir Valisi Ahmet İzzet tarafından bulunulmuştur. İzmir işgali sırasında pasif davranan bu valinin teşebbüsü de yine pasif olmuştur. Iron Duke adlı İngiliz gemisinde Calthorpe ile görüşen Vali bu girişiminden bir sonuç alamamıştır (Ediz, 2015:152-153). Bunun yanı sıra işgal günü, (aynı zamanda Mevlevi şeyhi olan) müftü ve eşraftan oluşan bir heyet, İtilaf Devletleri mümessilleri nezdinde işgalin engellenmesine yönelik bir teşebbüste bulunmuşlardır (Ediz, 2015:161).

Basından da işgale karşı İtilaf Devletleri'ne seslenen ya da merkezden teşebbüs beklentisi anlaşılan yazılar yazılmıştır. Özellikle Tasvir-i Efkâr, Yeni Gazete, Zaman gibi gazetelerde silah ile değil, siyaset ile teşebbüsün öneminin üzerinde durulmuştur (Güner, 1999:165-167).

Osmanlı Hükümeti'nden de İzmir işgali üzerine bazı siyasi teşebbüslerde bulunulmuştur. Daha önce bahsedildiği gibi Sadrazam Ferit Paşa 15-16 Mayıs gecesini İzmir'in işgali sonrası Yüksek Komiserlere nota vermiştir. 17 Mayıs'ta Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey de *Stamboul* isimli Fransız gazetesine verdiği demeçte İtilaf Devletlerine seslenmiş ve "*İzmir'in Anadolu'dan ayrılmasının mümkün olmayacağını, Müttefiklerin İttihatçılardan dolayı millete bu muameleyi reva görmeyeceklerini ümit ettiğini*" belirtmiştir (Ural, 1997:86). Ferit Paşa, 22 Mayıs'ta gönderdiği, ılımlı bir dil ile yazılan ikinci bir notada ise Yunan askerlerinin bölgeden geri alınmasını istemiş ve yerlerine İtilaf Devletleri askerlerinin geçmesinin memnuniyetle kabul göreceğini bildirmiştir (Bayar, VI, 1997:101; Akşin, I, 1998:304). Ayrıca 25 Mayıs günü, Sadrazam Ferit Paşa'nın da dahil olduğu üç kişilik bir heyet, İstanbul'daki Amerikan Barış Komisyonu'nu ziyaret etmiştir. İzmir'e Yunan ordusunu denetlemek ve Yunan haydutlarının geri çekilmeleri için gerekeni yapmak üzere İtilaf Subaylarının gönderilmesini talep etmiştir (Evans. 1972:172).

Bütün bu teşebbüsler ve protestolardan müspet bir netice çıkmamıştır. İzmir'in Yunanlar tarafından işgali devam etmiş ve hatta genişleyip Batı Anadolu'ya yayılmıştır. İzmir ancak 9 Eylül 1922'de şehre Milli Mücadele ordusunun girmesiyle kurtulacaktır.

4.2. Yunan Mezalimini Engellemek İçin Teşebbüsler

Yunan işgali üzerine yerelden yapılan teşebbüslerin büyük çoğunluğu yapılan mezalimi engellemek için olmuştur. Bunun nedeni, bölgedeki insanların söz konusu durumun sonuçlarına doğrudan katlanmasıdır. Mezalim bölgelerindeki yerel yöneticiler, komutanlar ya da eşraf, yapılan katliamlara ve tecavüzlere bizzat şahit olmuştur.

Bölgedeki birçok yönetici İtilaf Devletleri nezdinde teşebbüste bulunmuştur. Bu yöneticilerden biri İzmir'deki Yunan katliamına tanık olan (ve biraz da pasif davranarak sorumlusu olan)¹⁸ İzmir Valisi Ahmet İzzet'tir. Vali İtilaf Devletleri konsolosluklarına yaptığı teşebbüste İslam ahalisine yapılan mezalimi anlatmış ve gereğinin yapılmasını istemiştir (BOA. DH. ŞFR. 630/128). Aynı günlerde bölge milletvekilleri de Calthorpe'ü ziyaret edip İzmir'deki katliamların durdurulmasını talep etmişlerdir (Ediz, 2015:162-163). Aydın ve Havalisi Heyet-i Temsiliyesi namına Kâtip Necati Bey de 15 Haziran 1919'da İzmir'deki Fransız temsilcisine muhtıra vermiştir (Turan, 2014:181). Yöneticiler sadece katliamlar nedeniyle değil, bölgedeki muhacirler ve ekonomik zarara uğramamak için de teşebbüste bulunmuşlardır (BOA. DH. KMS. 52/71). Bunların yanında İzmir ve Aydın şehirlerine yakın bölgelerdeki yerel yöneticiler tarafından da mezalimleri engellemek maksadına matuf siyasi teşebbüslerde bulunulmuştur (BOA. DH. KMS. 52/49; BOA. DH. KMS. 53/36. 95-96).

Bölgedeki mezalimler üzerine teşebbüslerde bulunan bir diğer makam ise cemiyetlerdir. 20 Temmuz 1919'da "*Zulümdide Aydın Ve Mülhakatı Ahalisi İstimdat Cemiyeti Reisi*" imzasıyla İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine gönderilen telgrafnamede Yunan mezalimi şikâyet edilmiş ve yardım istenmiştir (Turan, 2014:281). Aydın Muhacirin Cemiyeti Reisi Mustafa Bey de, 2 Ağustos'ta gönderdiği telgrafname ile İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerinden Yunan işgali ve zulmünü bitirmeleri isteğinde bulunmuştur (BOA. DH. KMS. 53/36.43-44). Aynı gün, Denizli Heyet-i Milliye Reisi

¹⁸ İzzet Bey, Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi'nin bütün Müdafaa-i Milliye Cemiyetlerinden, İtilaf temsilcilerine işgalin haksızlığını anlatan ve son verilmesi taleplerini bildiren telgraflar yollamalarını istediği telgrafnameye de "vakar ve sükûnetinizi son derece muhafaza ederek kimsenin incinmemesine itina ve dikkat ediniz" cümlesini eklemiştir. Sıtkı Aydinel. (1993). *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 35.

Kazım Bey ise yüksek komiserlere gönderdiği telgrafnamede, Aydın'daki zulümden Denizli'ye kaçan Müslüman halkın korunmasını ve Yunan vahşetinin bitirilmesini talep etmiştir (BOA. DH. KMS. 53/36.27-29) Ayrıca İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, Kuva-yı Milliye Kumandanı Demirci Mehmet Efe'nin bölgedeki Yunan mezalimini anlatan telgrafını (BOA. DH. KMS. 52/2) genişletip, bölgedeki olayları dokuz madde haline sıralayarak İtilaf Devletleri Komiserliklerine göndermişlerdir (BOA. DH. KMS. 52/2. 33-34; BOA. BEO. 4598/344834). Bunun yanı sıra Cemiyet, Ocak 1920'de, İzmir ve civarındaki zulümlere son verilmesi amacıyla yönelik olarak yüksek komiserlere bir heyet göndermiştir.

Bölgedeki komutanlar da diğerlerine oranla daha az olmakla beraber, bazı teşebbüslerde bulunmuşlardır. Aydın'daki köy ve mahallelerin yakılıp, buralarda mezalimler yapılması üzerine, Çine'de bulunan 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey İtalyan temsilcileri vasıtasıyla İtilaf temsilcilerine, Yunan işgalinin ve mezaliminin sona erdirilmesi talebini havi bir mazbata göndermiştir (BOA. DH. KMS. 53/56). Ayrıca 14. Kolordu kumandan vekili de, 15 Ekim 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, Aydın cephesinde Yunan mezalimi ve taarruzunun önlenmesi için İngiltere mümessili nezdinde teşebbüste bulunduğunu yazmıştır (Turan, 2014:279). Demirci Mehmet Efe de bizzat General Milne'ye telgraf çekmiş, eleştiriler ile beraber Milne Hattı ve Yunan zulmünün sonlandırılması için talepte bulunmuştur (Turan, 2014:280).

Teşebbüsler diğer konulardaki teşebbüsler gibi yetersiz kalmış ve İzmir ile Aydın başta olmak üzere Yunan kuvvetleri, Anadolu'da Müslüman halka mezalim yapmaya devam etmişlerdir. Söz konusu durum halkın siyasi teşebbüslere veya merkezi hükümete güvenini sarsmış ve Milli Mücadele'yi desteklemelerinde en önemli nedenlerden biri olmuştur. Nitekim 1922 yılında TBMM tarafından Fransa, İngiltere, Almanya ve Amerika'ya çekilen protesto telgrafında, çok doğru bir şekilde, şu ifadeler yer almıştır: *“İtilâf hükümetleri nezdinde mütevali teşebbüsât (teşebbüsler) ve şikâyetlerin ve aynı devletlere mensup generallerden mürekkep (oluşan) bir komisyon tarafından 1919'da yazılan raporun (Bristol Raporu kastedilmektedir) hiçbir netice veremediğine büyük bir elem ve teessürle (acı ve üzüntü ile) şahit olan Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil etmekte bulunduğu milyonlarca insandan mürekkep mazlum bir Müslüman kitlesinin matemalûd (mâtemli) vaziyetine artık bir nihayet verilmesini temin maksadıyla doğrudan doğruya milletlere ve onların mümessiline müracaat etmeye ittifakla karar verdi.”* (Mercan, 2018:407)

Sonuç

Büyük Savaş'tan sonra Anadolu'nun çeşitli bölgelerinin işgal edilmesine karşı birçok kongre düzenlenmiş, cemiyet kurulmuş, Kuva-yı Milliye oluşmuş ve düzenli ordu ile mücadele edilmesi cihetine gidilmiştir. Lakin bu dönemde işgallere karşı faaliyetler yalnızca bunlardan ibaret değildi. Çalışmada Mütareke Dönemi'nin başka bir vechesine bakılmaya çalışılmıştır. Bu vecheye aktif direniş değil, İzmir ve Aydın işgallerine ve buralarda yapılan mezalime karşı İtilaf Devletleri nezdinde yapılan siyasi teşebbüslerdir.

Osmanlı devlet adamları ve yereldeki birçok memur, asker ve eşraf savaştan yenik çıkılması, silahların toplanması, ordunun terhisi gibi nedenlerle aktif direnişin değil, pasif direnişin etkili olacağını düşünmüştür. Böylece geçici olan işgaller en az zararla atlatılmış olacaktı. Ayrıca uzun yıllar süren ve art arda gelen Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya savaşları, halkın dayanma gücünü ve psikolojisini olumsuz yönde etkilemişti. Kimse gerekmedikçe savaş istememiş ve siyasi teşebbüsler savaşmadan çözüm arama yolu olarak görülmüştür. Osmanlı Hükümeti ve devlet adamlarının birçoğu da bu fikirde olmuştur. Halkın bir kısmında azalan dayanma gücü ve her şeyi devletten bekleme zihniyeti nedeniyle de silahlı direniş yerine devletin siyaseten kurtulacağı düşüncesi yer almıştır. Dolayısıyla bu teşebbüsler, dönemin psikolojisini anlamak için önemlidir. Fakat şunu da ifade etmek gerekir ki bu psikolojinin yanı sıra pek çok devlet adamı, asker, din adamı ve halkın önemli bir kısmı Kuva-yı Milliye ile Milli Mücadele'yi desteklemişler ve katılmışlardır.

Siyasi teşebbüsler başarılı olamamıştır. Beynelmilel Tahkik Heyeti kurulması gibi yüzeysel sonuçlar doğurmuş fakat bağlama bakıldığında talep edilen hususlar konusunda dişe dokunur somut bir ilerleme kaydedilemediği görülmüştür. Bu teşebbüslerden sonuç alınamaması ve mezalimin hız kesmeden devam etmesi hususları, siyasi teşebbüsleri gerçekleştiren mezkûr kişilerce ve halkça da fark edilmiş ve zamanla yapılan siyasi teşebbüslerin sayısı azalmaya yüz tutmuştur. Bu teşebbüslerin çoğunun Mayıs 1919 ile 1920 yılının başı arasındaki birkaç aylık sürede gerçekleşmiş olması buna en güçlü kanıttır. Bu durum, Milli Mücadele evrimini ve dönemin psikolojisini anlamak için de son derece önemlidir. Her ne kadar birçok kişi üzerinde aynı psikolojik etki devam etmişse de siyasi teşebbüslerin azalmasına müteakip aktif direniş ve Milli Mücadele'ye olan destek artış göstermiştir. Söz konusu işgaller, yapılan katliamlar, tecavüzler, gasplar ve yakıp yıkmalar ancak bu direnişin etkisi ile kurulan milli bağımsızlık ve halk iradesi taraftarı olan Anadolu orduları tarafından Yunan kuvvetlerinin, I. İnönü, II. İnönü, Sakarya Muharebeleri ve son

olarak Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nde yenilgiye uğratılması sonucunda Anadolu'yu terk etmesi ile sona ermiştir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

Bab-ı Ali Evrak Odası(BEO.)

4583/343684.01; 4583/343684.02; 4595/344620; 4597/344721; 4597/344721.1; 4597/344721.4;

4597/344721.6; 4597/344730.3; 4597/344730.5; 4597/344730.6; 4598/344834; 4599/344912;
4620/346460; 4621/346513.

Dâhiliye, İdare-i Umumiye (DH. İ. UM.) Ekleri (EK.)

51/72.1-2; 51/72.5; 55/88; 55/107.

Dâhiliye. Kalem-i Mahsus (DH. KMS.)

52.1; 52/1.20; 52/2; 52/2. 33-34; 52/49; 52/71; 53/36.27-29; 53/36.43-44; 53/36. 95-96; 53/56; 54/15; 54/25;

54/46; 54/71

Dâhiliye, Şifre kalemî (DH. ŞFR.)

96/268; 99/222; 100/46; 100/118; 100/149; 100/167; 100/178; 100/179; 102/33; 102/42; 102/83; 102/129;

102/330; 630/128; 643/80.

Meclis-i Vükela Mazbataları(MV.)

216/25; 217/55; 217/73; 217/107; 217/154; 217/170.

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da Ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi: Anadolu'da Yunan Mezâlimi. (1996).

C. II, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

Arşiv Belgelerinde Mustafa Kemal Atatürk. (2017). C. III, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Documents On British Foreign Policy 1919-1939. (1947). (ed. E. L. Woodward ve R. Butler), First Series,

C. I, Londra: Her Majesty's Stationery Office.

Documents On British Foreign Policy 1919-1939. (1952). (ed. E. L. Woodward ve R. Butler), First Series,

C. IV, Londra: Her Majesty's Stationery Office.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919. (1943).

(Ed. J.V. Fuller), C. III, Washington: United States Government Printing Office.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919. (1946).

(Ed. J.V. Fuller), C. V, Washington: United States Government Printing Office.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919. (1946).

(Ed. J.V. Fuller), C. VII, Washington: United States Government Printing Office.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919. (1946).

(Ed. J.V. Fuller), C. IX, Washington: United States Government Printing Office.

Kıtaplar

- Akşın, S. (1998). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele: Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, C. I, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Albayrak, M. (1998). *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Apak, R. (1990). *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara: TTK Yayınları.
- Aydınel, S. (1993). *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayar, C. (1997). *Ben De Yazdım: Milli Mücadele'ye Giriş*, C. V, İstanbul: Sabah Yayınları.
- Bayar, C. (1997). *Ben De Yazdım: Milli Mücadele'ye Giriş*, C. VI, İstanbul: Sabah Yayınları.
- Bayar, C. (1997). *Ben De Yazdım: Milli Mücadele'ye Giriş*, C. VII, İstanbul: Sabah Yayınları.
- Baytok, Taner. (1970). *İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara: Başnur Matbaası.
- Buğdaycı, A. (1996). *Milli Mücadele'de Nazilli*, Aydın: Karacasu Matbaası.
- Çelebi, M. (2010). *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Çetinkaya, A. (1993). *Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Duru, Orhan. (2001) *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ediz, İ. (2015). *Diplomasi Ve Savaş: İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Evans, L. (1972). *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, Çev. Tefik Alanay, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Gökbilgin, T. (1965). *Milli Mücadele Başlarken*, C. II, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gökçen, S. (2010). *Türkiye'de Rum-Yunan Vahşet ve Terörü*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Güner, Z. (1999). *Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İzmir, Aydın, Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında Makamat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar (1919)*. İkinci Kitap, İstanbul: Matbaa-i Askeriye.
- Jaeschke, G. (1986). *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara: TTK Yayınları.
- Kaplan, M. vd. (1981). *Devrin Yazarlarından Milli Mücadele Ve Gazi Mustafa Kemal*, C. I, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Moralı, N. (1976). *Mütareke'de İzmir Önceleri ve Sonraları*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Orbay, R. (1993). *Cehennem Değirmeni*, C. I, İstanbul: Emre Yayınları.
- Öztoprak, İ. (2014). *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sarıhan, Z. (1986). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, Ankara: Öğretmen Yayınları.
- Selvi, H. (2007). *İşgal Ve Protesto*, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Taçalan, N. (1970). *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Turan, M. (2014). *Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Türk İstiklal Harbi*. (1999). C. II, 1. Kısım, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Türk İstiklal Harbi. (1991). C. II, 2. Kısım, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Türkmen, Z. (2010). *Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Ankara: Berikan Yayınları.

Ural, S. (1997). *Müttefikler Arası İzmir Tahkik Komisyonu'nun Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Yunan Fecaiyine Müteallik Aydın Vilayeti'nin Beynelmilel Tahkik Heyetine Verilmek Üzere Topladığı Vesaik-i Resmîyeye Müstenid Hülâsa (1919). İstanbul: Matbaa-i Askeriye.

Makaleler

Çapa, M. (1991). "İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti (Aralık 1919-Mart 1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 21, s. 553-566.

Demirhan, H. (2019). "Paris Barış Konferansı'nda (1919) Yunanistan'ın Toprak Talepleri ve Batı Anadolu'nun İşgal Kararının Alınması", *Asia Minor Studies*, C. VII, S. 2, s. 201-219.

Dilek, M. S. (2013). "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 36, s. 31-42

Mercan, M. S. (2018). "Yunan Mezalimi Ve Buna Dair Milletlere Çekilen Protesto", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 40, s. 391-412

Sofuoğlu, A. (2002). "İzmir İşgali Sonrası Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 29-30, s. 131-142.

Turan, M. (1991). "İstiklal Harbi'nde 'Milne Hattı'", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 21, s. 567-579.

Ural, S. (2001). "İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti ve Asılsız Yunan İddialarını Çürüten Bir Bildirisi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 16, s. 269-280.

Yavuz, R. (2020). "İzmir'in İşgali Sonrası Damat Ferit Hükümeti'nin Politikaları Ve Saltanat Şurası'nda Devam Eden Tartışmalar", *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, S. 7, 57-94.

Gazeteler

Alemdar

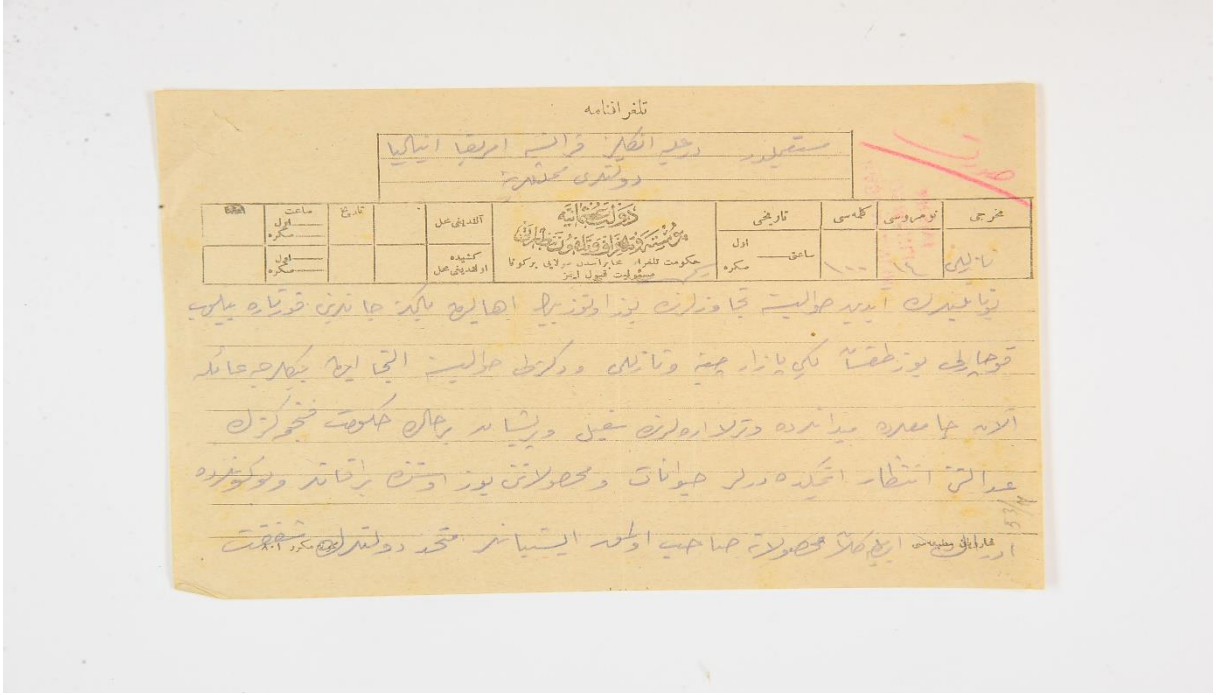
İkdam

Sabah

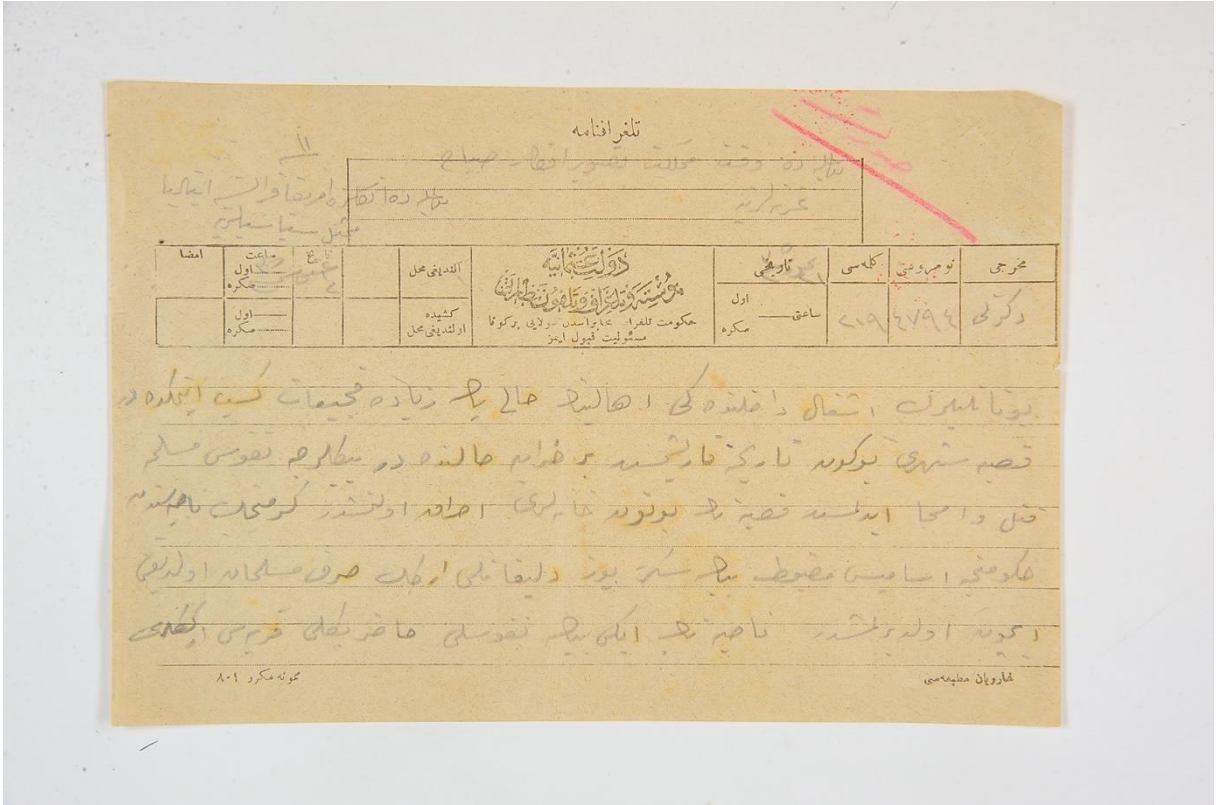
Tasvir-i Efkar

EKLER

Ek-1) Denizli Heyet-i Milliye Reisi Kazım Bey'in Yüksek Komiserlere gönderdiği Telgrafnamenin ilk sayfası (BOA. DH. KMS. 53/36.27)

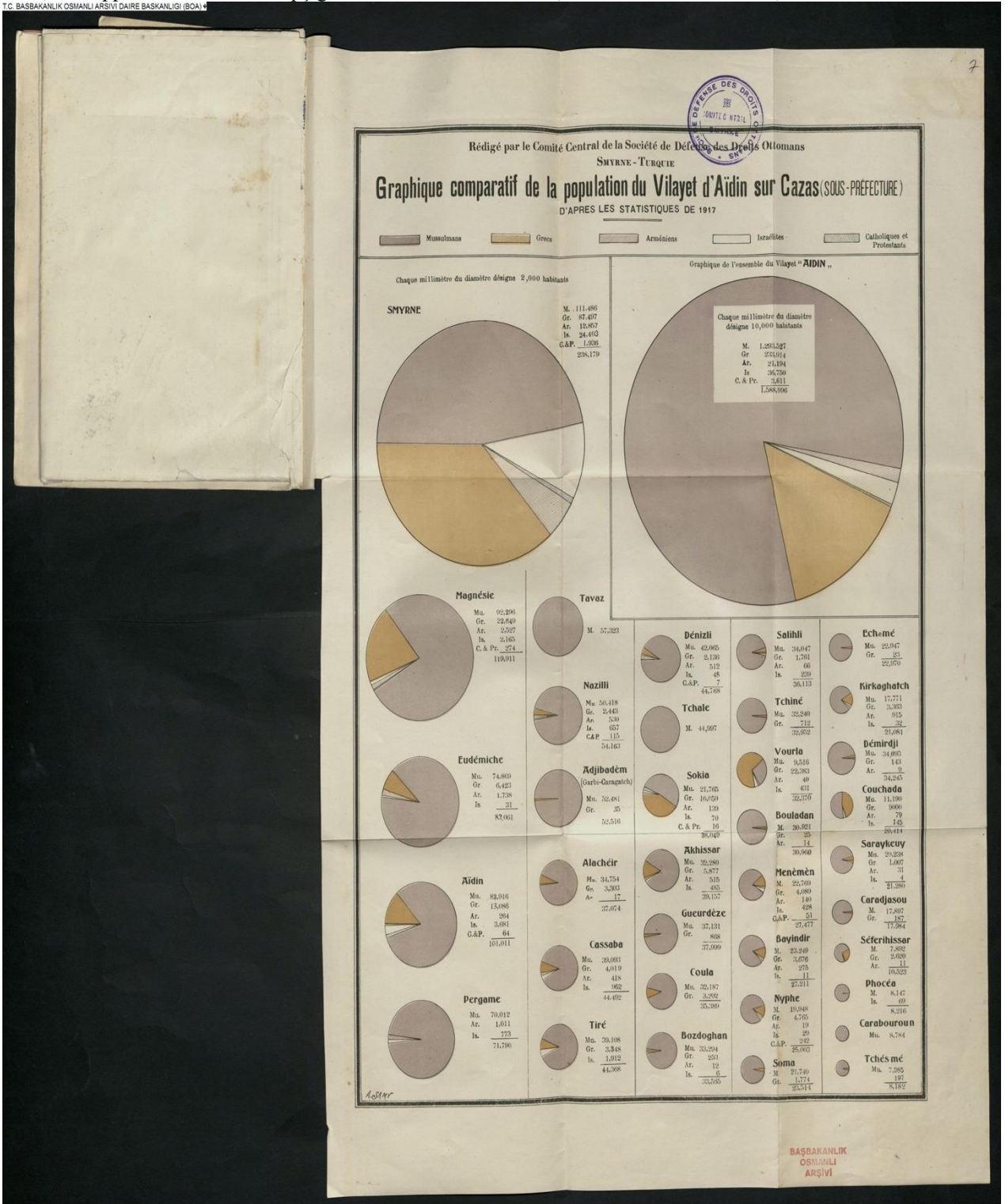

Ek-2) Aydın Muhacirin Cemiyeti Reisi Mustafa Bey'in Yüksek Komiserlere gönderdiği Telgrafnamenin ilk sayfası (BOA. DH. KMS. 53/36.43)

Ek-3) Un Appel A La Justice Kitapçığında Yer Alan İstatistikler (BOA. DH. KMS. 52/1.20)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV DAIRESİ BAŞKANLIĞI (BOA)

DH.KMS.00052.4.00001.020

EK-4) Milne Hattı (Türk İstiklal Harbi, C. II, 2. Kısım)

